

silis serpent en Àfrica», 1507, Dicc. de Nebrija versió de Fr. G. de Busa; *-isch*, *DT*o. (1640); cf. en castellà ja en *General Estoria*.

Com a 'peça antiga d'artilleria de grans dimensions', Aguiló documenta *basilisco* en un text no gaire antic, i *AlcM* donen canó *basilisch* de F. Barra, *Breu Tractat de artilleria* (any 1642).

En el llenguatge antic es deia *basalis* o *baselis*: en Eiximenis, *Regim.*, 104 (*AlcM*); en *Spill*, 7714: «lebre, conill, / drach, calcatris, / tir, *basalis*...»; un altre exemple en el v. 15902; en *Inu. dels béns* del Príncep de Viana, any 1461 (*AlcM*), i en *Flors de virtuts* (cap. 13, any 1490, *DAg.*) J. G.

BASSA, 'clota poc fonda en el sòl on es recullen aigües de pluja o de regatge', mot proto-hispànic i probablement pre-indoeuropeu, comú amb el castellà *balsa* i alguns parlars occitans, si bé entre nosaltres tingué des del principi una forma un poc diferent (*BASSA; o bé *BARSA, que llavors només variaria en la mena de líquida); apareix ja com a topònim a Portugal i Sardenya en l'època imperial, i sembla trobar-se'n algun testimoni esporàdic en alguna altra llengua europea. □ 1.ª doc.: c. a l'a. 1000.

Com a nom del riuet (afluent de la Tet) que travessa la ciutat de Perpinyà, i que essent poc abundant forma bastants bassals, ja llegim «Flumine qui dicitur *Bassa*» en un doc. de l'a. 981, citat per Alart en el seu *Invent. Ll. Cat.*¹ És força abundant en el baix llatí de Catalunya en els documents des del segle següent: «puteo cum aqua et ipsa *bassa*» en un doc. de 1037, en el glossari de Bastardas i Bassols; dels dos següents un sembla ser anterior a aquella data: «glebarium et que necessaria sunt ipsis molendinis cum *bassis* et chintana et omnes voces et directa», «ortos et ortales cum ipsos arbores qui infra sunt et puteum cum aqua et ipsa *bassa* cum ipsa chintana».² En docs. rossellonesos de la Col·lecció Moreau (conservada a la BNac. de París) lleigeixo «super *vassa* extremera» en un de 1090 relatiu a Panissars, i «affrontat in *vassa*» en un de 1070 referent a Bigueranes (a l'E. de Perpinyà) i a l'*alodem* in *Vassalid*, que interessa perquè així veiem que el mateix nom de *Vassaliu* és compost del nostre *bassa* amb un antropònim *Aliu* o cosa semblant. «Affrontat *bassa* de ipsa Rapita», any 1075, en un doc. de l'Arxiu episcopal de Solsona (referent a la Ràpita de Balaguer); i veig encara la mateixa forma en un doc. de Montmur de l'any 1094 (*Cartulari de Tavernoles*, p. 105.12).

Aquesta constància, sense excepcions, de la forma amb *-ss-* en els documents del Principat i el Rosselló, tot al llarg del segle XI, acaba d'ensenyar-nos com seria sense cap fonament la sospita que la forma catalana *bassa* sigui menys primitiva que la cast. *balsa* o constitueixi una evolució fonètica d'aquesta. Tot això es pot corroborar encara amb molts textos literaris antics, com diversos passatges de Llull (d'altres en *AlcM*), entre ells: «un porch qui s'era bolcat en una *bassa* de fanch», *Blanquerna*, *NCL* II, 109.3; «totes les places de la Ciutat --- fonts, *basses* d'aygues e els

ports, e la mar --- publics són», *Costums de Tortosa*, 426; «¿de qual font de error, ni de qual *bassa* de enveja haveu beguts tals verins de blasfèmies?», Oliver, *Excitatori*, 170; «plora per la mia amor e passió una làgrema --- e serà a tu més profitós, que si los teus parents ploraven per tu, après ta mort, e n'umplen una *basse* d'aygue», en un text vigatà del S. xv (St. Bartomeu del Grau, *RHisp.* xxviii, 427); i encara en una poesia de Joan Pere o Arnau Marc, S. xiv (publ. per Am. Pagès, p. 53).

Pel que fa a la diversificació semàntica, el mot s'ha ramificat en moltes accepcions peculiars, moltes de les quals podríem localitzar i datar des d'antic amb els nostres materials, però com que *AlcM* d'això ja en dona molta i bona informació, i n'anirà sortint molta més (en les dades referents als derivats, en la informació sobre els llenguatges veïns i en la disquisició etimològica), ens acontentarem amb alguna postilla.³ Caràcter més autònom ha pres una evolució que parteix de la noció de 'acumulació de líquids bruts i espessos' (*bassa* de fang, en el passatge citat de Llull, *bassa* d'enveja en el d'Oliver), d'on el dipòsit de fems i orina de bèsties domèstiques — el *femer*—, que *AlcM* (§ 4) localitza a les Illes i al N. i O. del Principat, des d'on pot arribar als fems mateixos (§ 6), en parlars orientals, o bé a la comuna o latrina usada en les cases de pagès (§ 5) [acc. ja inclosa en el *DTorra* de 1643, s. v. *bescambra*], que en una fase primitiva i més pobra no era més que un racó amagat el *femer*: això ha restat en el català comú, sense excloure'n l'ús ciutadà, almenys amb caràcter pejoratiu.

En la noció bàsica de 'dipòsit d'aigua en terreny rústic' i els seus matisos immediats, el nostre mot no és pas exclusiu del català, per bé que cap altra llengua (ni el castellà) no el presentava amb caràcters tan grans d'antigor, de descabdellament i de generalitat. En castellà és també un mot d'ampla difusió i autoctonia, i d'edat molt considerable (si bé allí no el podem documentar fins a finals del S. XIII): la diferència que es nota sobretot, si bé és principalment enfront de les zones meridionals, occidentals i centrals del domini castellà (molt menys a l'Aragó i altres zones nòrdiques)⁴ és que en el domini lingüístic veí, i en la seva llengua literària, mostra molt menys arrelament en el terror i en la toponímia, i que allí compta amb molts concurrents, forts i victoriosos: *charco* (sobretot en la part meridional i central), i en altres accs. *alberca*, *bache*, *retrere*, etc.

Per damunt de tot, enfront del castellà, interessa la variant fonètica: ací *bassa*, allà *balsa*. Aquesta oposició és ferma i neta, tot i que calgui fer-hi algunes excepcions, matisos i reserves. La forma antiga en la nostra llengua, ha estat sempre sense *-l-*, *bassa*, afirmació que no ha admès mai excepcions en el Principat, els Comtats ni les Illes;⁵ només en algunes comarques del centre i extrem Sud del País Valencià, de les més exposades a la influència castellana, ha arribat a prendre peu la forma amb *-l-*.⁶ Si hi hagué alguna excepció seria a l'extrem O. o NO. del domini, i amb abast molt limitat.⁷ Això és dubtós i en canvi